

kentälle, niin siksi voidaan pitää hieman epäonnistuneena ratkaisuna, että Rawlsia vastaan esitetty radikaali, esim. kommunitaristinen kritiikki, sivuutetaan lähes kokonaan: "Asiallisesti ottaen kritiikki kyseenalaistaa myös sopimusopin yhteydessä yleensä edellytetyn poliittisen liberalismien ja individualismin mukaisen tasavallan mahdollisuuden (s.157) [...] Kuvattu kritiikki on siinä määrin fundamentaalista koko sopimusoppia ja oikeusjärjestyksen legitimiisyyttä kohtaan, että siihen ei tässä yhteydessä voida vastata (s. 159)."

Huolimatta esittämistäni kriittisistä huomioista, on Niemen väitöskirja mielestäni merkittävä puheenvuoro oikeusfilosofisessa keskustelussa. Parhainta antia tutkimuksessa on oikeudellisen rationaalisuuden (mm. argumentaation muodossa) rajoittuneisuuden osoittaminen. Yhteisön ja tradition painottaminen rationaalisuuden taustaehtoina on paikallaan formalismin taipuvaisuudessa oikeusfilosofian valtavirrassa.

Jarkko Tontti

MISTÄ TUTKIJA KANTAA HUOLTA

Alttiiksi asettumisen etiikka. Laadullisen tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. Toim. Aino Palmroth & Ismo Nurmi. Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunnan julkaisuja 38. Jyväskylä 1996.

Laadullisen tutkimuksen etiikka on ollut hyvin esillä alan kirjallisuudessa. Tämä on silmään pistävä piirre, koska määrällisen tutkimuksen kohdalla harvoin edes puhutaan etiikasta. Toisaalta laadullinen tutkimus edellyttää toisenlaisen asenteen lähtökohtiensa ja päämääriensä vuoksi: jos ihmistä tutkitaan hänen omassa merkitysyhteydessään ja elämismaailmassaan, vaikuttaa tämä tutkiminen (tapahtumana, asioihin puutumisenä, tuloksina) samaan merkitysyhteyteen ja elämismaailmaan. Elämämme on tutkimuksen otteessa koko ajan, koska tiedolliset ja tutkimukselliset pyrkimykset dramaattisesti uudelleentulkitsevat elämäämme ja saavat meidät ajattelemaan omia asioitamme uudella tavalla.

Laadullista tutkimusta koskee ankaran tieteen vaatimus: tiede ja tutkimus eivät saa missään vaiheessa unohtaa, minkä kanssa ovat tekemisissä, koska ne ovat tekemisissä ihmisen maailman merkitysten, niiden luomisen ja uudelleentulkintojen kanssa.

Kun tutkijat alkavat pohtia laadullisen tutkimisen eettisiä kysymyksiä, he yleensä

unohtavat samantien ihmisten maailman ja kantavat pääasiallista huolta tutkimiseen liittyvistä teknis-eettisistä kysymyksistä. Näin käy myös Jyväskylän Tutkimusetiikan päiviltä julkaistussa kirjassa Alttiiksi asettumisen etiikka. Vaikka laadullisen tutkimisen perusongelmat tulevat paikka paikoin hyvin esille, pääpaino on kuitenkin teknisessä, akateemisessa ja tutkijaa koskevassa pohdinnassa. Maailmaa tuskin on, tai maailman ajatellaan liittyvän vain "seurauseettiseen" tarkasteluun, joka ei liity tutkimiseen.

Kokoelmassa professori Marjatta Marin pyrkii kartoittamaan tutkimusetiikkaa koskevan keskustelun. Marin käyttää analyttisestä etiikasta tultuja etiikan jakoja ja tulee näyttäneeksi, kuinka vähän ne havainnollistavat mitään todellista tapausta. Hän kuitenkin uskoo niiden informatiivisuuteen ja joutuu lopulta palaamaan melko hedelmättömään "tunteen ja sydämen" pohdintaan, josta ei pääse eteenpäin.

Myös Päivikki Suojanen käsittää tutkimusetiikan vain tutkimiseen rajoittuvana vaikka etnografinen tutkimus, josta hän kirjoittaa, perustuu pitkään keskusteluun vaikutuksesta, joka tutkijalla on tutkimassaan yhteisössä (esimerkiksi etnologisissa tutkimuksissa).

Näissä kahdessa professoritason kirjoituksessa paljastuu eettisen pohdinnan ohuus ja jopa taitamattomuus. Vaikka tunnetaankin joitakin etiikasta kirjoittaneita (klisheinä von Wright ja Rescher), käsitteet ja tarkastelukulmat ovat tuntemuspohjaisia ikäänkuin etiikka olisi pelkkää tuntemista. Oletus selvästä erosta akateemisen todellisuuden ja ns. maailman välillä on otettu itsestään selvänä: tutkija "noutaa" "materiaalia" maailmasta ja tekee tutkimusta akatemiassa, jossa saattaa esiintyä eettisiä kysymyksiä. Tämä ei kerro kirjoittajien arvostelukyvyn puutteesta vaan siitä, että meillä ei ole ollut mitään järkevää, kaikkia tavoittanutta peruskoulutusta etiikassa. Yhä edelleen monille etiikka on sitä, miltä hänestä tuntuu.

Hilikka Munter ja Juha Perttula ovat tutkijoita, joilla on akuutti kosketus tutkimukseen ja edelleen herkkyyttä nähdä tutkijan ja maailman kohtaaminen ja tässä syntyvät kipinät. Munter erityisesti pohtii tutkittavien (jotka siis eivät ole materiaalia) loukkaamattomuutta ja tämän pohdinnan vaikutusta tutkimiseen. Tässä on selkeänä ankaran tutkimuksen idea. Perttula osoittaa myös käsitteellisesti tunnistavansa juuri merkitysmailmaan vaikuttamisen ja uudelleen muotoilemisen tutkimisen eettiseksi kysymykseksi. Perttula kuvaa erinomaisen havainnollisesti, kuinka kompleksinen on todellisuus, jossa tutkiminen tapahtuu. Tutkiminen on Perttulalle tapahtumista, jonka muodollinen hallinta etukäteen ei ole mahdollista. Tämä vastaan-

nee laadullista tutkimusta itse tehneiden kokemuksesta.

Aimo Naukkarinen pohtii kirjassa valtaistelua, jota edelleen käydään määrällisen ja laadullisen tutkimusasenteen kesken. Kyse on todellakin vallasta ja esitetyt argumentit puolesta ja vastaan (kumpaa tahansa) ovat turhan usein demagogisesti muotoiltuja vaikkakin asiallisia sisällöltään. Naukkarisen artikkeli havainnollistaa hyvillä esimerkeillä tätä keskustelua. Hän päätyy olettamukseen, että sosiaalitieteissä tarvitaan sekä määrällisiä että laadullisia tutkimuksia, mutta hän ei — valitettavasti, todella — kerro, mihin niitä molempia tarvitaan. Tätä tietoa pantataan todella hartaasti.

Jussi Välimaa pohtii lopetusartikkelissaan tieteen rahoituksen synnyttämiä ongelmia. Rahoitus usein ymmärretään eettisiä ongelmia luovana, lähinnä kai tutkijoiden köyhyyden ja rahalle persouden vuoksi. Välimaaakin olettaa, että tilaustutkimusten kohdalla tutkija joutuu valitsemaan oman moraalikoodeksinsa, ikäänkuin raha suoraan antaisi tällaisia valinnan mahdollisuuksia. Tähän on todettava, että moraalikodeksi ei voi laadullisessa tutkimuksessa vaihtua tilaajan mukaan: kukaan tilaaja ei tahdo tutkimuksia, jos hän tietää, että tutkija vaihtaa periaatteitaan saamansa rahan lähteen mukaan. Kaupallisen alan tutkimuksissa tämä on harvinaisen selvää, koska raha ja kaupallisuus on koko ajan läsnä; toivottavasti myös sosiaalitieteet tämän oivaltavat vaikka saavatkin rahansa Valtiolta.

Jyväskyläläisten kokoelma on kokonaisuutena outo. Se antaa hyvin opportunistisen ja viisastelevan kuvan tutkijoista. Jotkut lauseet ovat pitkiä kuin nälkävuosi ja yhtä kauhistuttavia. Sivistyssanat lisääntyvät heti kohdissa, joissa kirjoittaja ei enää tarkalleen tiedä, mistä puhuu. Yleinen puhe "tutkimuksesta" ilman esimerkkejä muuttuu helposti musiikiksi eikä enää tarkoita mitään. Ja ennen kaikkea: Suomessa on kirjoitettu laadullisesta tutkimuksesta, sen etiikasta ja ongelmista paremmin kuin monessa muussa maassa; kuitenkin jyväskyläläiset tuntevat amerikkalaisensa paremmin kuin kotimaansa keskustelun. Tämäkin tekee kirjasta oudon: se käy keskustelua niiden kanssa, joita keskustelu ei tavoita.

Juha Varto